

Сірий М. І.

Інститут держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України

НЕЗАКОННІ ЗБРОЙНІ ФОРМУВАННЯ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

Стаття присвячена забороні створення та функціонування збройних формувань, не передбачених законом. Така заборона прямо встановлена нормами Конституції України та відповідає стандартам сучасної демократичної держави. Ця заборона реалізована у статті 260 Кримінального кодексу України, в якій об'єктом захисту визначена громадська безпека. Нинішній досвід російсько-української війни засвідчив, що незаконні збройні формування складають виразну основу для розпалювання та підтримання міжнародного збройного конфлікту. А відтак, основним об'єктом захисту від загрози, що утворюють незаконні збройні формування, є національна безпека. Ця обставина обумовлює необхідність закріплення у розділі 1 «Злочини проти основ національної безпеки України» Кримінального кодексу окремої кримінальної норми про заборону створення та функціонування збройних формувань, не передбачених законом, для випадків посягання на державну владу, конституційний лад, територіальну цілісність і недоторканність України. Окрім того, ст. 260 КК України містить категорію «воєнізовані формування», зміст якої розкрито у примітці до цієї статті. Даний зміст протирічить поняттю «воєнізований», використаному у цілому ряді національних нормативних актів, та є, на думку автора, некоректним для кримінальної норми, що забороняє незаконні збройні формування. Більше того, сучасний національний досвід захисту від російської агресії підтвердив життєву необхідність активного залучення населення до оборони Батьківщини в усіх формах, в тому числі шляхом ініціативного створення громадянами на добровільній основі воєнізованих формувань. Належне закріплення у кримінальному законі заборони незаконних збройних формувань та обґрунтована судовою практикою застосування даної заборони мають важливе значення для визначення міжнародного збройного конфлікту в розумінні міжнародного права.

Ключові слова: кримінальний закон, кримінальна норма, незаконні збройні формування, воєнізовані формування, міжнародний збройний конфлікт.

Постановка проблеми пов'язана з необхідністю визначення належного формату законодавчого врегулювання кримінально-правової заборони незаконних воєнізованих та збройних формувань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика законодавчого врегулювання та практичного застосування заборони створення та функціонування воєнізованих та збройних формувань, не передбачених законом, проаналізована у працях ряду дослідників, серед них, Вознюк А.А., Дударець Р.М., Робак В.А., Кваша О.О., Конончук А. О., Малишев О.О., Навроцький В.О., Поліщук М.М., Серватюк В.М., Цвіркун Н.Ю., Устінова-Бойченко Г. М. та інші, але, без конституційно-правового та міжнародно-правового аспектів.

Постановка завдання. Формування комплексного сучасного підходу до законодавчого врегулювання та практичного застосування заборони створення і функціонування воєнізованих та

збройних формувань, не передбачених законом, складає мету даної статті.

Виклад основного матеріалу. В сучасній демократичній державі збройні формування утворюються за рішенням органів влади, контролюються державою і діють у визначених законом межах та формах. Правовий порядок створює монополію на примус, і ця монополія належить правовій спільноті [1, с. 49–50]. Відтак, в інтересах суспільства монополія на застосування сили в повному обсязі належить державі, а тому створення та діяльність будь-яких збройних формувань поза державним механізмом не допускається.

Суворо дотримуючись цього базового підходу, Україна на конституційному рівні заборонила функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом (ч. 6 ст. 17 Конституції України), наголосивши, що оборона країни, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні

Сили України, а державну безпеку і захист державного кордону забезпечують відповідні військові формування та правоохоронні органи держави у визначеному законом порядку (ч.ч. 2, 3 ст. 17 Конституції України). При цьому, важливо взяти до уваги також положення статей 36 та 37 Основного Закону. Так, ст.36 Конституції України закріплено конституційне право громадян на свободу об'єднання, яке передбачає встановлені законом обмеження в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей. А окрім того, два важливі правила містять перша та друга частини ст. 37 Конституції України. Відповідно, забороняється утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підірив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення. І в додаток, політичні партії та громадські організації не можуть мати воєнізованих формувань.

Готуючи до прийняття в 2001 році новий Кримінальний кодекс, законодавець, взявши до уваги конституційні положення та попередню практику, вирішив об'єднати заборону щодо створення збройних та воєнізованих формувань в одну статтю під назвою «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» (ст. 260 КК України) та розмістив її в розділі IX «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки». В результаті родовим об'єктом даної кримінально-правової норми була визначена громадська безпека, а зміст понять «воєнізовані формування» та «збройні формування» розкрито у примітці до статті. Для обставин мирного часу та належного контролю державних органів в межах суверенної території країни такий підхід на той момент виглядав цілком прийнятним і не викликав помітної дискусії серед фахівців. Хоча причини для дискусії мали місце.

Так, стаття диференціювала зазначені види формувань, встановлюючи більш сувору відповідальність за створення саме збройних формувань. А примітка містила роз'яснення, що під воєнізованими слід розуміти формування, які мають організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість та дисци-

пліну, і в яких проводиться військова або стрілецька чи фізична підготовка, а під збройними формуваннями слід розуміти воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю.

Таким чином, за логікою даної статті «воєнізоване формування» – це організація наближена до військової за формою, але без зброї. В той же час, «збройне формування» – через використання терміну «воєнізовані групи» фактично прирівнювалося до попередньої категорії, але відрізнялось наявністю зброї. Додаткову складність тлумачення створювала диспозиція ч.3 даної статті, яка передбачала кримінальну відповідальність за постачання зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки як воєнізованому, так і збройному формуванню. Таким чином, якщо у «воєнізоване формування» здійснювалась поставка зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки, то воно автоматично при отриманні першого зразка зброї перетворювалося у збройне.

Стаття 260 КК України тривалий час не діяла на практиці, а тому не віддзеркалювала явні протиріччя. Традиційно у національному законодавстві поняття «воєнізований» застосовувалося до цивільних (тобто, не військових) організацій, наділених правом на використання зброї, наприклад, воєнізована охорона Укрзалізниці [2], воєнізована охорона Державного підприємства спеціального зв'язку [3], воєнізована охорона банку, тощо. В такому випадку завжди йдеться про організовану за цивільними правилами охорону з правом використання вогнепальної зброї. Воєнізованими формування також визначені підрозділи, які відповідно до ч. 1 ст. 12 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23 червня 2005 року № 2713-IV діють у складі органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, призначені для їх охорони та запобігання і припинення дій, що дезорганізують роботу виправних установ. На законодавчу неузгодженість понятійного визначення категорії «воєнізоване формування» у ст.260 КК України та в інших нормативних актах справедливо зверталась увага в літературі, зокрема представниками органів правозастосування [4, с. 190–192].

На жаль до тепер, національне законодавство про політичні партії та громадські об'єднання лише повторює положення ч. 2 ст. 37 Конституції України про неможливість мати воєнізовані формування, але не розкриває поняття «воєнізоване формування», яке в контексті політичної і гро-

мадської діяльності має дещо інше значення ніж в контексті функції охорони спеціальних об'єктів. І це інше значення ґрунтується на широкому досвіді політичної діяльності всіх куточків світу, як позитивних, так і негативних прикладів історії бойових партійних загонів, що реалізовували ідеї революцій, повстань, переворотів. Сучасна Україна також має свій досвід, наприклад, створення та діяльності парамілітарних організацій у правовому політичному спектрі [5]. Виникненню непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань, на думку Робака В.А., «сприяє політична нестабільність, адже такі формування можуть створюватися під егідою певних політичних сил, які використовуватимуть їх як засіб досягнення своїх цілей, як інструмент впливу на будь-які державні органи або суспільство» [6, с. 5]. Очевидно, сучасні демократичні стандарти політичної діяльності сповідують не силові, а ідеологічні методи політичної боротьби. При цьому, за спроби створення в структурі політичної партії воєнізованого формування все ж таки має наступати не кримінальна, а адміністративна відповідальність. В цьому контексті слід погодитись із Навроцьким В.О. та іншими авторами проекту нового Кримінального кодексу України, які пропонують кримінально-правову заборону залишити саме відносно незаконних збройних формувань [7, с. 292, 295, 473].

Якщо для політичної діяльності адміністративна заборона воєнізованих формувань є вельми обґрунтованою, то для громадських об'єднань така заборона потребує окремого пояснення, бо за формальних ознак вступає в протиріччя з практикою військово-патріотичних, військово-спортивних, історико-патріотичних громадських організацій. В цьому контексті Малишев О.О. у своїй студентській роботі у 2006 році достатньо переконливо ставив питання про те, що кримінальна відповідальність за створення непередбачених законом воєнізованих формувань є формою обмеження прав людини [8, с. 61–62].

Відтак, закріплене у ст. 260 КК України поняття «воєнізоване формування» має відмінне значення від понятійного ряду використання категорії «воєнізований» в розумінні політичної, громадської діяльності, а також здійснення охоронної функції в різних сферах правового регулювання. В свою чергу, поняття «збройне формування» також об'єктивно має суттєву внутрішню градацію, яка не відображена у ст. 260 КК України. В контексті вище зазначеного складно погодитись із пропозицією Робака В.А. щодо доціль-

ності об'єднання в диспозиції ст.260 КК України термінів «воєнізовані формування» та «збройні формування» в один – «воєнізовані збройні формування» [9, с. 7–8].

Окрім того, починаючи з 2014 року, закріплене у п.1 примітки до ст.260 КК України визначення поняття «воєнізоване формування» вступило у протиріччя з реаліями воєнного часу. Конституційний обов'язок та завдання захисту Батьківщини від зовнішньої агресії обумовив невідкладну необхідність якнайширше розгорнути по всій країні систему військової, строювої та фізичної підготовки на основі формувань військового типу з єдиноначальністю, підпорядкованістю та дисципліною. Існуючи офіційні державні організації були неспроможні впоратись з цим завданням, а тому суспільно корисною та правомірною визнавалась будь-яка ініціатива з боку громадянського суспільства. Більше того, на захист країни встали чисельні добровольчі збройні формування. Відтак, формальні положення ст.260 КК України проявили свою очевидну невідповідність.

До 2014 року зазначена норма про заборону створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань фактично відігравала превентивну роль, хоча підґрунтя для її майбутнього прямого застосування почало закладатися в соціальну основу з перших днів відродження сучасної української державності. Так, вже восени 1991 року в Криму за підтримки московської влади виникли проросійські політичні рухи, які почали пропагувати повну автономію Криму та його приєднання до росії. Ці рухи поширювали сепаратистські настрої, створювали на регіональному рівні політичні ускладнення та політичні кризи, але все ж таки тривалий час залишались в межах форм політичного популізму, не використовуючи методи силового протистояння. До створення незаконних воєнізованих та збройних формувань т.з. самооборони Криму та прямого застосування силових форм вони перейшли наприкінці 2013 – початку 2014 року, активно використовуючи ці утворення при захопленні російськими збройними силами та збройними формуваннями Кримського півострову.

Також елементи не передбачених законом воєнізованих та збройних формувань спостерігались у 90-ті роки на ґрунті «первинного накопичення капіталу», захоплення підприємств, бізнесів, що здійснювалось «під прикриттям» таких форм як воєнізована охорона чи охоронна агенція.

Масштабне застосування силових методів на політичному ґрунті почало стрімко формуватися

з 2010 року, після приходу до влади «режиму Януковича». Зокрема, для забезпечення силового супроводження політичних акцій влади або супротиву акціям політичної опозиції чи народним зібранням активно долучалися наймані групи тренуваних молодиків, які згодом отримали назву «тітушки». В якості прикладу можна навести історію харківського бійцівського клубу та, одночасно, громадської організації «Оплот», яка також існувала у Донецьку та до війни виконувала роль з постачання «тітушок», а в 2014 році перетворилась у збройні формування, що брали активну участь у захопленні росією донецького та луганського регіонів [10].

Іншою формою збройних формувань, що були активно залучені росією для захоплення як Криму, так і Донбасу, були мілітарні формування донських та кубанських казаків, які назовні пропагували «повагу» до традицій і православної віри, а фактично були інструментом в досягненні агресивних шовіністичних цілей влади російської федерації. Зокрема, у 2014-2015 роках більшу частину окупованих районів Луганської області фактично контролювали саме збройні формування російських казаків [11, 12].

Інші збройні формування мали неоднорідну природу з вираженими кримінальними ознаками. Так, Серватюк В. М. та Поліщук М.М., досліджуючи структуру незаконних збройних формувань та особливості їхньої тактики дій у 2014-2015 роках на південному сході України, виділяли політичні, національно-сепаратистські, кримінальні цілі та форми їх озброєної боротьби з органами державної влади, між собою, а іноді й проти мирного населення [13, с. 132].

Наведені приклади виразно відображають витоки, природу, характер, форми і способи дії типових незаконних збройних формувань, які ґрунтуються на пропаганді культу сили або викривлених уявленнях про захист історичних традицій і віри. Наведені ознаки дозволяють максимально повно окреслювати кримінально-правову характеристику таких організацій, які в доволі стислий час проходять шлях від «громадських організацій» до активних збройних формувань.

Також ідеологічним підґрунтям для незаконних збройних формувань можуть бути «ідеї» про територіальні претензії, про ненависть до інших народів чи окремих соціальних груп, про допустимість досягнення політичних цілей у збройний спосіб. В кожному випадку комплексне вивчення системи «ідей», на яких будується конкретне збройне формування дозволяє всебічно визначити

всі складові ментального елементу (суб'єктивних) ознак протиправної поведінки учасників таких угруповань, а тому складно погодитись із думкою Дударця Р.М. про недоцільність «виокремлювати політичні та національно-сепаратистські цілі, якщо йдеться про створення саме незаконних збройних формувань» [4, с. 193].

Парамілітарні незаконні збройні формування є центральною проблемою більшості глибоких внутрішньодержавних чи міжнародних збройних конфліктів. В залежності від масштабу, тривалості, організованості, системності та агресивності дія цих формувань може не лише підривати основи громадської безпеки та спокою життя громадян в тому чи іншому регіоні, але також складати загрозу для підвалин державного суверенітету та міжнародного правопорядку, цінностей миру. В останніх зазначених проявах збройні формування визначають в якості учасників внутрішньодержавного чи міжнародного збройного конфлікту, до якого застосовуються не тільки норми національного законодавства, зокрема кримінального, але також і норми міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права.

Так, за визначенням Апеляційної палати Міжнародного кримінального трибуналу по Югославії «збройний конфлікт має місце в тих випадках, коли воєнна сила застосовується державами або коли відбувається тривале збройне протистояння між урядовою владою і організованими збройними групами або між такими групами всередині однієї держави» [14, с. 492]. При цьому, міжнародне право проводить відмінність між збройним конфліктом і іншим конфліктом всередині держави, який не досяг рівня інтенсивності збройного конфлікту.

Так, згідно ст. 8(2)(d)(f) Статуту Міжнародного кримінального суду випадки «порушення внутрішнього порядку та виникнення напруження ... безпорядки, окремі і спорадичні акти насилля або інші акти аналогічного характеру не є збройними конфліктами». Для збройного конфлікту в розумінні міжнародного права він повинен мати високий рівень інтенсивності, його сторони повинні мати значний рівень організованості, належне воєнне керівництво, здатність здійснювати тривалі воєнні маневри, операції, що супроводжуються контролем певної значної частини державної території.

Таким чином, об'єктом посягання протиправної діяльності не передбачених законом збройних формувань може виступати не лише громадська безпека, але також і основи національної безпеки,

а окрім того, цінності миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що повинно знайти своє відображення у Кримінальному кодексі України.

Нині, розділ I «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України» доповнено статтею 111-1 «Колабораційна діяльність», частина сьома якої передбачає кримінальну відповідальність за добровільну участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.

Добровільна участь громадянина країни, що перебуває у стані війни, в будь-яких збройних формуваннях держави-агресора (протилежної сторони міжнародного збройного конфлікту) за класичним розумінням кримінального права вважається не колаборацією, а державною зрадою у формі переходу на бік ворога. Відтак, зазначене законодавче рішення не виглядає вдалим і переконливим.

Враховуючи вищевикладене, для випадків, коли протиправна дія збройного формування, створеного та діючого на території України, спрямована проти національної безпеки України, цей розділ повинен містити спеціальну кримінальну норму про відповідальність за створення не передбачених законом збройних формувань або участь у їх діяльності з метою захоплення державної влади, повалення конституційного ладу або посягання на територіальну цілісність і недоторканність України. При цьому, вказана норма повинна передбачити збільшені строки покарання ніж встановлені ст. 260 КК України.

Таке доповнення кримінального закону дозволить належно диференціювати кримінальну відповідальність за створення незаконних збройних формувань, керування ними та участь у їх діяльності в залежності від об'єкта посягання, обумовить необхідність у кожному випадку порушення провадження по даному факту визначати мету створення, цілі і характер діяльності такого формування, а також масштаб конфлікту, в якому воно брало участь.

Для правильної оцінки і кримінально-правової кваліфікації важливо розрізняти фази зброй-

ного конфлікту. Так, у 2014 році в період вираженої гібридної агресії з боку рф, яка прикривалась «допомогою мирному населенню, повстанцям та ополченцям», коли райони бойових дій та лінія бойового зіткнення постійно змінювалися, контроль над територіями не був стабільним, а мотивація участі у збройних формуваннях досить часто була пов'язана з хибною уявою як про «інтереси свого регіону», так і про дійсні наслідки російської агресії, участь громадян України у незаконних збройних формуваннях має кваліфікуватися за ст. 260 КК України. Але, коли лінія зіткнення (фронту) стала очевидною, частина території окупованою, контроль рф над збройними формуваннями, що воювали разом з її регулярними військами та на її стороні явним, тоді участь громадян України у бойових діях у складі будь-яких збройних формувань держави-агресора проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, кваліфікується як державна зрада у формі переходу на бік ворога.

Якщо говорити про незаконні збройні формування як загрозу не громадській, а саме національній безпеці, то важливого значення набуває характеристика такого угруповання. Зокрема, незаконне збройне формування може мати різний рівень організованості, упорядкованості, структурованості, навченості, підготовленості, дисципліни і, відповідно, дієвості та ефективності.

Так, збройне формування може бути об'єднане на хибних ідеях регіонального «братерства», зі зброєю, але без військової підготовки і дисципліни, без здатності планувати і проводити воєнні операції, утримувати стійкий та тривалий контроль над територіями, без спроможності налагоджувати «зв'язки» з іншими збройними формуваннями, в тому числі з іншими державами. І навпаки, зовсім інший рівень проявляє збройне формування військового типу з військовим керуванням та плануванням, чіткими правилами організації та структури, дисципліни та виконання наказів. За сталим досвідом саме останній тип збройного формування створює умови для тривалого збройного конфлікту, в тому числі для кваліфікації збройного конфлікту як міжнародного.

В Україні з кінця лютого 2014 року в результаті російської агресії розпочалась російсько-українська війна, що має статус міжнародного збройного конфлікту. Нині даний статус визнано

і на рівні міжнародних організацій, і на рівні урядів демократичних країн, і на рівні міжнародних судів, але певний час цей статус мав не достатньо чітку визначеність, в тому числі і через загальне офіційне визначення подій на Донбасі 2014-2022 років як антитерористична операція чи операція об'єднаних сил, і через не оголошення воєнного стану, і через ту юридичну оцінку, яка знаходила відображення у слідчо-прокурорських документах правоохоронних органів та у рішеннях українських судів.

Так, судова практика застосування ст. 260 КК України, що мала стрімке зростання у 2014-2015 та наступних роках, продемонструвала вельми значну широту підходів. Зокрема, участь громадян у незаконних збройних формуваннях під час бойових дій на території Луганської та Донецької областей кваліфікувалась за ч. 2 ст. 260 КК України та одночасно за ст. 437 або ст. 438 КК України. Тобто, така участь кваліфікувалась і як акт порушення громадської безпеки, і як форма розв'язання агресивної війни або форма вчинення воєнних злочинів. При цьому, нерідко до кваліфікації за ч.2 ст. 260 КК України додавалась кваліфікація за ч.1 ст. 263 КК України, тобто порушення громадської безпеки у формі участі у незаконних збройних формуваннях поєднувалось із порушенням того ж об'єкта захисту у формі носіння зброї, при цьому в описовій частині фактичних обставин мова йшла не про незаконне поводження зі зброєю, а про застосування зброї у бойових умовах. В інших випад-

ках участь у незаконних збройних формуваннях кваліфікувалась не за ч. 2 ст. 260 КК України, а за нормами про відповідальність за участь у терористичній діяльності. Такий стан правозастосування є переконливим свідченням недосконалості законодавчого регулювання у даній сфері.

Висновки. Враховуючи вищевикладене та підсумовуючи наведені аргументи, доходимо необхідності стверджувати наступне. Нині чинна заборона створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань потребує диференціації, згідно якої за створення не передбачених законом збройних формувань має залишатися кримінальна відповідальність, а в частині заборони створення воєнізованих формувань достатньо адміністративного регулювання.

У кримінально-правових нормах-заборах щодо створення не передбачених законом збройних формувань має окреслюватися мета потипового діяння.

Як засвідчив нинішній досвід тривалої російсько-української війни основним об'єктом захисту від загрози, що утворюють незаконні збройні формування, є національна безпека, а відтак, у розділі I «Злочини проти основ національної безпеки України» Кримінального кодексу має бути визначена окрема спеціальна норма про заборону створення та функціонування збройних формувань, не передбачених законом, для випадків посягання на державну владу, конституційний лад, територіальну цілісність і недоторканність України.

Список літератури:

1. Кельзен Ганс. Чисте Правознавство: 3 дод. Пробл. Справедливості. Пер. з нім. О. Мокровольського. К.: Юніверс, 2004. 496 с.
2. Положення про відомчу воєнізовану охорону акціонерного товариства «Українська залізниця»: постанова Кабінету Міністрів України від 11 січня 1994 р. № 7 (в редакції постанови КМУ від 10 листопада 2021 р. № 1205). Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7-94-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.10.2025).
3. Положення про воєнізовану охорону Державного підприємства спеціального зв'язку: наказ Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 5 жовтня 2016 р. № 619 / Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1407-16#Text> (дата звернення: 08.10.2025).
4. Дударець Р. М. Сутність та ознаки створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань в контексті криміналістичної методики їх розслідування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. №4 (101). С.189–196
5. Андрющенко Е. С. Парамілітарні структури українського націоналістичного руху 90-х рр. XX ст. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2011. Вип. XXX. С. 42–51.
6. Робак В. А. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2008. 259 с.
7. Проект нового Кримінального кодексу: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення: монографія. Андрушко П.П., Бакумов О.С., Баулін Ю.В., Бурдін Ю.В., Вишневська І.А., Горох О.П., Гуророва Н.О., Марчук Н.О., Навроцький В.О., Пономаренко Ю.А., Стрельцов Є.Л., Хавронюк М.І. / За заг.ред. Ю.В. Бауліна, М.І. Хавронюка. К.: Компанія ВАІТЕ. 494 с.

8. Малишев О. О. Кримінальна відповідальність за створення непередбачених законом воєнізованих формувань як форма обмеження прав людини. О.О.Малишев; наук. кер. Тростюк З.А. *Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти*: зб. тез доп. І Міжнар. наук.-практ. конф. студентів і молодих вчених (8–9 грудня 2006 року). Українська академія банківської справи Національного банку України. Суми, 2006. С. 58–62
9. Робак В. А. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2008. 23 с.
10. Томак Марія. Справа харківських «тітушок», або яку в Києві намагалися «запустити» «ДНР» / *Радіо свобода*. (2018, Серпень 12) URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27185165.html> (дата звернення: 08.10.2025).
11. Діхтяренко А. Як росія використала донських «казаків» на Донбасі? / *Радіо Свобода*. (2018, Грудень 15). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/donbass-reali/29672334.html> (дата звернення: 08.10.2025).
12. Бадюк О., Щетина Ю. «Козаки» в окупації: хто ці люди і як їх використовує росія у війні проти України. *Радіо Свобода*. (2024, Серпень 09). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/povyny-pryazovya-kozaky-khersonshchyna-zaporizhzhya-donbas-mobilizatsiya-na-viynu/33071008.html> (дата звернення: 08.10.2025).
13. Серватюк В. М., Поліщук М. М. Структура незаконних збройних формувань та особливості їхньої тактики дій на південному сході України. *Зб. наук. пр. Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військ. та техн. науки*. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2015. № 1(63). С. 131–146.
14. Верле Герхард. Принципи міжнародного кримінального права: підручник / пер. з анг. С.В. Саяпіна. Одеса: Фенікс; М.: ТрансЛит., 2011. 910 с.

Siriyi M. I. ILLEGAL ARMED FORMATIONS AS A THREAT TO NATIONAL SECURITY

The article is devoted to the prohibition on the creation and operation of armed formations not authorized by law. This prohibition is explicitly established by Ukraine's Constitution, and aligns with the standards of a modern democratic state. It is implemented through Article 260 of the Criminal Code of Ukraine, which defines public safety as a protection object. The current experience of the Russian-Ukrainian war has shown that illegal armed formations constitute a clear basis for inciting and sustaining an international armed conflict. Therefore, the main object of protection against the threat posed by illegal armed groups is national security. This circumstance necessitates the inclusion in Section 1, "Crimes against the Fundamentals of National Security of Ukraine" of the Criminal Code, of a separate criminal provision prohibiting the creation and operation of armed formations not provided for by law in cases of encroachment on state power, the constitutional order, territorial integrity, and inviolability of Ukraine. In addition, Article 260 of the Criminal Code of Ukraine contains the category of "paramilitary formations", the content of which is disclosed in the note to this article. This content contradicts the concept of "paramilitary", as used in several national regulatory acts, and, in the author's opinion, is incorrect for a criminal norm prohibiting illegal armed formations. Moreover, the modern national experience of defense against Russian aggression has confirmed the vital need for the active involvement of the population in the defense of the Motherland in all forms, including the voluntary creation of paramilitary formations by citizens. Properly enshrining in criminal law the prohibition of illegal armed formations, as well as well-founded judicial practice in applying this prohibition, are important for defining the international armed conflict within the meaning of international law.

Key words: criminal law, criminal norm, illegal armed formations, paramilitary formations, international armed conflict.

Дата надходження статті: 08.10.2025

Дата прийняття статті: 10.11.2025

Опубліковано: 29.12.2025